

DOI: 10.31319/2709-2879.2024iss2(9).319091pp111-118
УДК 005:330.341.1(477)

Ткаченко І.П., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет
ORCID ID: 0000-0001-5425-5330
e-mail: tkachenko2006@ua.fm

Tkachenko Iryna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Finance and Accounting
Dniprovsky State Technical University, Kamianske

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ БІЗНЕСУ УКРАЇНИ: ЯК ПІДТРИМАТИ ВИРОБНИЦТВО ТА ІННОВАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

RESILIENCE OF UKRAINIAN BUSINESS: HOW TO SUPPORT PRODUCTION AND INNOVATIONS IN THE CONDITIONS OF WAR

У статті здійснено оцінку основних показників діяльності суб'єктів господарювання України за 2012–2023 роки. Попередні дослідження, що базувались на статистичній інформації до 2021 року включно, дозволили зробити висновок про здатність суб'єктів господарювання до розширеного відтворення. Визначено високий рівень потенціалу промислових підприємств, хоча їх частка в загальній кількості суб'єктів господарювання протягом аналізованого періоду коливається у межах 12-13%. Оцінка останніх двох років засвідчила загрозливе скорочення робочих місць, причому скорочення зайнятих працівників нижче ніж зменшення кількості працівників, які працюють за умовами найму. Відбувається зниження здатності до відновлення – знищення запасу міцності фізичних осіб – підприємців та значне падіння фізичних обсягів виробництва підприємств. Створення робочих місць прямо і опосередковано впливає на підвищення платоспроможного попиту населення, що в свою чергу стимулюватиме розвиток економіки країни.

Ключові слова: національна безпека, адаптація, стратегія, стійкість, відновлення, резильєнтність, потенціал.

The article evaluates the main performance indicators of business entities of Ukraine for 2012-2023. Previous studies, based on statistical information until 2021 inclusive, made it possible to draw a conclusion about the ability of business entities to expand reproduction. In addition, it was determined that despite the low specific weight of enterprises employed in industry, their potential is significant. An assessment of the last two years has shown an alarming reduction in jobs. The rate of decline in the number of employed workers is significantly higher than the rate of decrease in the number of employed workers. There is a decrease in the ability to recover - the destruction of the margin of safety of natural persons - entrepreneurs and a significant drop in the physical production volumes of enterprises.

The conducted research made it possible to draw conclusions about the highest degree of resilience of the labor potential of our country - among self-employed workers, who at the same time create jobs for employees. The creation of jobs directly and indirectly affects the increase in the solvent demand of the population, which in turn will stimulate the development of the country's economy.

The possibility of the exit of Ukrainian enterprises from the state of crisis, recovery and further economic growth is the introduction of technological innovations and innovative approaches to the organization of business processes, which will allow creating conditions for the formation of new diversified sources to increase the country's competitiveness, the basis of which should be human capital, knowledge and results of scientific research, including the creation and active implementation

of artificial intelligence and digitization processes. Their effectiveness is evidenced by modern military developments, and the possibility of technology transfer, their implementation with the possibility of entering world markets and attracting investors for the post-war reconstruction of the country will contribute to increasing the resilience of domestic participants in economic relations.

Solving issues of finding ways to ensure financing of operational and investment activities of business entities, achieving their stability and competitiveness – determines the state of protection of national interests, which forms resilience - the ability to "hold a blow", the ability to self-reproduce, the formation of a stress-resistant recovery strategy, innovative development and economic growth.

Key words: national security, adaptation, strategy, sustainability, recovery, resilience, potential.

JEL Classification: G2, G7

Постановка проблеми. Основні загрози та ризики, які виникають в результаті воєнної агресії росії в Україні, мають нищівний вплив на світову економіку, яка проявляється в дестабілізації світової економічної системи, зростанні впливу інфляційних процесів, скорочення робочих місць, виникненні дефіциту продовольства, що призводить до голоду в слаборозвинених країнах, глобальне зростання цін на сировинні ресурси [1]. В умовах зростання невизначеності, викликаних стресовими ситуаціями воєнних подій, вирішення проблем, пов'язаних з вимогами потреб відновлення та стійкого розвитку потребують від бізнесових структур рефлексії до адаптивної керованості та резильєнтності виробничо-збутової діяльності, підґрунтям якої є продукування інновацій [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реакційної здатності до відновлення, забезпечення резильєнтності бізнесу в Україні, необхідності здійснювати виробництво в умовах війни гостро встало з перших днів окупації наших територій ще в 2014 році, ще гостріше – з початком повномасштабного вторгнення росії.

Дієвий інструментарій стратегічного та ризик-менеджменту, організації діяльності підприємств в умовах кризи нагромаджено з наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених, таких як І. Ансофф, Є. Астахов, І. Бланк, Р. Блейк, В. Василенко, Т. Васильєва, М. Долішній, Дж. К. Грейсон, Л. Лігоненко, М. Козоріз, О. Мороз, Р. Мінцберг, А. Чернявський, О. Терещенко, О. Тридід, А. Штангрет, Р. Уотермен та інші, а також досвіду експертів-практиків, як то О. Ватадурський, О. Буркатовська, А. Гриненко, Ф. Храйбе та інші. Однак, в результаті воєнної агресії росії, перед вітчизняним бізнесом постали виклики мілітарного характеру спрогнозувати які неможливо, однак на які необхідно реагувати синергетичним синтезом заходів спрямованих на забезпечення його здатності до резильєнтності та недопущення ентропії як ступеня невизначеності та розбалансованості систем.

Мета дослідження є визначення здатності українського бізнесу до резильєнтності в умовах викликів війни, визначення напрямів синтезування заходів спрямованих на швидке реагування, можливості уникнення загроз, та/або зниження їх наслідків.

Виклад основного матеріалу. Військова агресія росії спрямована на знищення України. Загарбники цілеспрямовано знищують критичну інфраструктуру: школи, лікарні, житлові будинки, електростанції, підприємницькі структури, які в цих умовах намагаються відновлювати виробництво, виплачувати працівникам заробітну плату, сплачувати податки, наповнювати бюджети різних рівнів.

Масштаби пошкоджень неймовірні – близько 65 % енергогенеруючих потужностей було зруйновано через масовані обстріли РФ, значні території, в тому числі сільськогосподарського призначення небезпечні та непридатні для використання, суб'єкти господарювання втрачають фізичні активи – свій виробничий потенціал, завантаження виробничих потужностей через знищення та логістичні втрати іноді сягає лише 30 %, також втрачено кадровий потенціал – через масову мобілізацію чоловіків на захист незалежності нашої країни.

За даними Державної служби статистики України на території прифронтових та частково окупованих регіонів було зареєстровано більше 45 % суб'єктів підприємницької

діяльності, які виробляли більше 40 % ВВП України. Світ визнав росію агресором та відповів їй санкціями та ізоляцією. Україна об'єднавши довкола себе країни, що підтримують її прагнення до свободи, стала прикладом незламності, єдності духу, бажанням до відновлення.

Слід зазначити, що нищівні наслідки війни в Україні відобразяться відчутними втратами для багатьох країн світу, масштаби яких прямо залежать від її тривалості та потужності воєнних дій. Економіка України навіть під час війни має значну інтеграцію у світовий економічний простір. Наслідки війни в Україні вражають позиції глобального економічного розвитку.

Глобальна енергетична криза на ринках природного газу, нафти, електроенергії викликала зростання світових цін на продовольство, вплинула на логістичні перебої, розірвання ланцюгів поставок, що викликає уповільнення та/або зупинку виробництва, унеможливує виконання договірних зобов'язань. Експерти попереджають про високу ймовірність голоду та стагфляції. У висновках Міжнародного валютного фонду зазначено, що світ мусить знайти нові підходи до викликів реальності для того, щоб мати можливість пом'якшити їх наслідки [2].

Сьогодні через об'єктивні причини ми маємо рецесію в економіці країни, що зумовлює скорочення наповнення бюджетів, зростання споживчих цін та цін на сировину і послуги для виробників, скорочення доходів населення.

За період з 2012 року («довоєнного») до 2023 року (за останніми офіційно представленими статистичними даними), сформовані на основі інформації поданих до бази статистичних даних фінансових звітів, узагальнені та представлені в табл. 1 динаміка показників кількості діючих суб'єктів господарювання збільшилась на 356,2 тис. одиниць з 1600,1 тис. одиниць зареєстрованих в 2012 році до 1956,3 тис. одиниць в 2021 році.

Слід зазначити, що вплив пандемії КОВІД викликав скорочення в кількості суб'єктів господарювання, особливо кількості фізичних осіб-підприємців. Попередні дослідження, що базувались на статистичній інформації до 2021 року включно, дозволили зробити висновок про здатність суб'єктів господарювання до розширеного відтворення.

Слід зазначити, що протягом 2014–2016 років через окупацію територій та втрату виробництва, які розміщувались на цих територіях, зменшилась абсолютна кількість підприємств та їх частка у загальній структурі суб'єктів господарювання. Однак, компактність активів, мобільність фізичних осіб – підприємців, що дозволило здійснювати релокації та адаптуватись до нових умов, вміння вбудуватися в існуючі бізнеси засвідчили їх здатність до відновлення та резильєнтності. Їх частка в структурі діючих суб'єктів господарювання зростає за період з 2012 року до 2021 року з 77,2 % до 81,0 % – на 350,2 тис. одиниць. Відповідно, частка підприємств скоротилась за цей період з 22,8 % до 19,0 %.

Як свідчать дані табл. 1, повномасштабне вторгнення та руйнування викликало різке скорочення кількості існуючих підприємств в 2022 році до 1732,5 тис. одиниць та лише незначне зростання їх кількості в 2023 році до 1913,2 тис. одиниць. В табл. 2–4 структурована інформація про кількість суб'єктів господарювання, кількість зайнятих та кількість найманих працівників всього в Україні та з розподілом за видами економічної діяльності. Види економічної діяльності ТОП 4 – за рівнем ефективності діяльності.

Показники табл. 2–4 свідчать про те, що частка підприємств, які займаються оптовою та роздрібною торгівлею, ремонтом автотранспортних засобів становить 26–28 % у структурі суб'єктів господарювання, чисельність зайнятих та найманих працівників коливається у межах 15–17 % від їх загальної кількості.

Частка промислових підприємств у структурі загальної кількості суб'єктів господарювання становить 12–13 %. В той же час, саме промислові підприємства створюють найбільшу кількість робочих місць – частка зайнятих працівників у загальній структурі таких робочих місць протягом аналізованого періоду становить біля 30–37 %, Діапазон частки найманих працівників значно більший – біля 28–38 %. Найбільш суттєвою характеристикою ефективності діяльності промислових підприємств є інформація про частку їх реалізованої продукції, товарів, робіт та послуг, що становить біля 34–35 % від загального обсягу.

Таблиця 1. Кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні протягом 2014–2023 років

Регіон (область)	Кількість діючих суб'єктів господарювання (одиниць)									
	2014		2017		2020		2022		2023	
	усього	з них фіз. особи-підпр	усього	з них фіз. особи-підпр	усього	з них фіз. особи-підпр	усього	з них фіз. особи-підпр	усього	з них фіз. особи-підпр
Україна	1932161	1591160	1805059	1466803	1973577	1599755	1732508	1470584	1913193	1605341
Вінницька	77314	67983	68931	59744	69980	71540	65869	57835	73106	63844
Волинська	48168	42652	42157	36560	41711	43673	40601	35399	45974	39999
Дніпропетровська	149741	123513	142141	114249	153229	131524	143055	118499	160478	132750
Донецька	81537	70171	60894	50444	65341	57587	29846	26878	28845	25571
Житомирська	58451	51864	49800	43309	51245	52040	47797	42389	52588	46245
Закарпатська	57495	51424	51972	46184	49923	53687	45447	40548	48761	43074
Запорізька	90969	76486	77621	63045	78136	79982	48945	40998	51204	41636
Івано-Франківська	54818	46873	49806	42167	55477	47557	54282	48228	60421	53342
Київська	94445	76572	96026	76687	111783	80422	108241	93580	124761	106752
Кіровоградська	40385	32740	36447	28712	38319	34269	35621	28535	39725	32032
Луганська	24425	21192	21296	17888	22424	17966	5502	5169	4282	3260
Львівська	117732	99150	110948	93015	128597	101814	133117	116391	149350	129565
Миколаївська	57368	46919	54190	43389	55869	47496	43830	36836	49324	40764
Одеська	131247	107308	127773	103750	138750	108955	117451	100386	128752	108295
Полтавська	64466	54468	60654	50466	66529	55723	60514	51435	67411	57185
Рівненська	41947	36758	38111	32831	43826	37987	42857	37822	47982	42250
Сумська	45094	39275	39779	34074	42326	39866	38695	33779	41630	36306
Тернопільсь	43553	38394	36013	31303	38627	39608	37908	33787	41357	36570
Харківська	167176	142356	153467	130870	166855	146418	141726	125709	150589	131806
Херсонська	51372	43212	45698	37591	45244	42182	15318	13644	15964	13331
Хмельницька	64822	57854	58318	51364	63880	59176	60661	54463	67226	60141
Черкаська	53288	45135	52754	43890	56433	46944	52443	45154	57843	49601
Чернівецька	46759	42694	43553	39628	43077	43756	38783	35761	42402	38744
Чернігівська	42254	36237	39230	33326	41914	38083	38302	34010	42186	37215
м. Київ	227335	139930	247480	162317	304082	152623	285697	213349	321032	235057

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України [3]

Попередні дослідження дозволили зробити висновки про здатність формування потенціалу до інноваційних перетворень саме промислових підприємствах. Детальний аналіз показників, наведених в табл. 2–4 вказує на характерні відмінні ознаки.

Для ведення бізнесу фізичні особи-підприємці неохоче обирають промислове виробництво – всього 4,5 % у 2023 році від загальної кількості фізичних осіб – підприємців, а їх у загальній структурі усіх суб'єктів господарювання 84 %.

Таблиця 2. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в Україні (ТОП 4)

Показник	Рік	Усього, одиниць	У тому числі			
			підприємства		фізичні особи-підприємці	
			одиниць	%	одиниць	%
А	1	2	3	4	5	6
Усього, у тому числі	2014	1932161	341001	100,0	1591160	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		75660	46012	13,5	29648	1,9
промисловість		131491	42187	12,4	89304	5,6
будівництво		52189	29785	8,7	22404	1,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		988694	93972	27,6	894722	56,2
Усього, у тому числі	2017	1805144	338341	100,0	1466803	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		76593	50115	14,8	26478	1,8
промисловість		123876	42026	12,4	81850	5,6
будівництво		50261	27468	8,1	22793	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		837797	89538	26,5	748259	51,0
Усього, у тому числі	2020	1973652	373897	100,0	1599755	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		73368	49452	13,2	23916	1,5
промисловість		126337	47806	12,8	78531	4,9
будівництво		56926	31633	8,5	25293	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		826129	98369	26,3	727760	45,5
Усього, у тому числі	2022	1732508	261992	100	1470584	100
сільське, лісове та рибне господарство		53281	32844	12,6	20437	1,4
промисловість		102500	36422	13,9	66078	4,5
будівництво		44720	21574	8,2	23146	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		661158	67395	25,7	593763	40,4
Усього, у тому числі	2023	1913193	307916	100	160534	100
сільське, лісове та рибне господарство		62960	40889	13,4	22071	1,4
промисловість		114155	41846	13,6	72309	4,5
будівництво		50621	24798	8,1	25823	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		714544	79577	25,8	634967	39,6

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України [3]

Таблиця 3. Кількість зайнятих працівників суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в Україні (ТОП 4)

Показник	Рік	Усього, тис. осіб	У тому числі			
			підприємства		фізичні особи-підприємці	
			тис. осіб	%	тис. осіб	%
А	1	2	3	4	5	6
Усього, у тому числі	2014	8796,7	6298,5	100,0	2498,2	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		733,4	628,9	10,0	104,5	4,2
промисловість		2606,3	2429,6	38,6	176,7	7,1
будівництво		318,5	286,1	4,5	32,4	1,3
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		2409,3	1015,2	16,1	1394,1	55,8
Усього, у тому числі	2017	8271,3	5943,2	100,0	2328,1	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		635,7	593,0	10,0	42,7	1,8

Продовження таблиці 3

промисловість		2334,2	2151,6	36,2	182,6	7,8
будівництво		293,7	257,8	4,3	35,9	1,5
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		2223,1	989,4	16,6	1233,7	53,0
Усього, у тому числі	2020	9057,0	6491,3	100,0	2565,8	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		576	534,7	8,3	41,2	1,6
промисловість		2185	2008,2	31,0	176,8	6,9
будівництво		329,1	287,3	4,4	41,8	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		2353,5	1086,2	16,7	1267,2	49,4
Усього, у тому числі	2022	7606,0	5486,1	100	2119,9	100
сільське, лісове та рибне господарство		488,9	454,5	8,3	34,1	1,6
промисловість		1808,5	1676,0	30,5	132,6	6,3
будівництво		261,4	227,8	4,2	33,7	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1911,4	970,0	17,7	941,4	44,4
Усього, у тому числі	2023	7514,3	5144,8	100	2369,5	100
сільське, лісове та рибне господарство		456,9	422,0	8,2	34,9	1,5
промисловість		1689,5	1544,0	30,0	145,4	6,1
будівництво		241,8	203,8	4,0	38,1	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1958,7	920,5	17,9	1038,1	43,8

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України [3]

Таблиця 4. Кількість найманих працівників суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в Україні (ТОП 4)

Показник	Рік	Усього, тис. осіб	У тому числі			
			підприємства		фізичні особи-підприємці	
			тис. осіб	%	тис. осіб	%
А	1	2	3	4	5	6
Усього, у тому числі	2014	7100,0	6193,0	100,0	907,0	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		670,9	596,0	9,6	74,9	1,8
промисловість		2506,8	2419,3	39,0	87,5	10,7
будівництво		288,1	278,2	4,5	9,9	1,1
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1492,9	993,4	16,0	499,5	58,6
Усього, у тому числі	2017	6706,2	5844,9	100,0	861,3	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		574,2	558,1	9,5	16,1	1,9
промисловість		2243,3	2142,6	36,7	100,7	11,7
будівництво		265,0	251,9	4,3	13,1	1,5
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1456,8	971,3	16,6	485,5	56,4
Усього, у тому числі	2020	7379,5	6413,5	100,0	966,0	100,0
сільське, лісове та рибне господарство		523,8	506,5	7,9	17,3	1,8
промисловість		2098,4	2000,2	31,2	98,2	10,2
будівництво		299,3	282,8	4,4	165,20	1,7
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1610,8	1071,3	16,7	539,5	55,8
Усього, у тому числі	2022	6088,1	5438,7	100	649,4	100
сільське, лісове та рибне господарство		448,4	434,8	8,0	13,4	2,1
промисловість		1737,8	1671,3	30,7	66,5	10,3
будівництво		235,5	224,9	4,1	10,5	1,6

Продовження таблиці 4

оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1310,0	962,4	17,7	347,6	53,6
Усього, у тому числі	2023	5827,1	5062,9	100	764,1	100
сільське, лісове та рибне господарство		419,4	406,6	8,0	12,8	1,7
промисловість		1607,3	1534,1	30,3	73,1	9,6
будівництво		209,9	197,7	3,9	12,2	1,6
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів		1302,9	899,7	17,8	404,2	52,8

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України [3]

В той же час найбільш привабливою для ведення бізнесу приватних осіб-підприємців є сфера оптової та роздрібною торгівлі та ремонті автотранспортних засобів – їх частка в загальній кількості суб'єктів господарювання становить 39,6 %; створено робочих місць 43,8 % від загальної кількості зайнятих працівників. Привабливою є ця сфера і для підприємств, їх частка становить 25,8 %, де створено 17,9 % робочих місць.

В той час, як на підприємствах промисловості створено 30 % робочих місць і фізичними особами-підприємцями – 6,1 %. Така ж сама тенденція протягом аналізованого періоду спостерігається і в динаміці зміни кількості найманих працівників.

На кінець аналізованого періоду пропорції відповідні: 30,3 % та 9,6 % – по суб'єктах промисловості, та 17,8 % і 52,8 %, що займаються оптовою та роздрібною торгівлею та ремонтом автотранспортних засобів.

В умовах необхідності відбудови економічного потенціалу країни ці тенденції необхідно докорінно змінювати. Ми вважаємо, що рівень потенціалу промислових підприємств, хоча їх частка в загальній кількості суб'єктів господарювання протягом аналізованого періоду коливається у межах 12–13 %, – високий.

Оцінка останніх двох років засвідчила загрозливе скорочення робочих місць, причому скорочення зайнятих працівників, а саме на 2443,1 тис. осіб (за останні два роки на 1541,6 тис. осіб) до 7514,5 тис. осіб станом на 2023 рік.

Така ж сама тенденція відбулась і за кількістю працівників, які працюють за договорами найму – відбулося скорочення на 2793,2 тис. осіб (за останні два роки на 1541,6 тис. осіб) до 5827,1 тис. осіб, за останні два роки – на 1541,6 тис. осіб.

Попередні дослідження дозволяли зробити висновки про те, що в результаті початку воєнних дій в 2014 році на сході нашої країни протягом 2015–2017 років була зафіксована найнижча кількість зайнятих працівників.

Через руйнівний вплив воєнної агресії ситуація з формуванням робочих місць в 2022 та 2023 роках перевершила всі песимістичні очікування. В 2022 році ця цифра становила 7606,0 тис. осіб, в 2023 році – дещо скоротилась до 7514,3 тис. осіб. Однак, це значно більше від даних 2015 року на рівні 8331,9 тис. осіб. Зниження кількості найманих працівників має аналогічну динаміку – 6088,1 тис. осіб та 5827,1 тис. осіб в 2022 та 2023 роках у порівнянні з 6589,5 тис. осіб у 2015 році. Темпи скорочення кількості найманих працівників значно вищі від темпів скорочення кількості зайнятих працівників. За останні два роки зміна кількості зайнятих та найманих працівників співпадає, що є свідченням того, що самозайняті фізичні особи – підприємці мають здатність до резильєнтності, і вона вища ніж, у працівників, які працюють за договорами найму.

В табл. 5 наведена інформація про створену додану вартість за витратами виробництва суб'єктами господарювання України з урахування та без урахування банків протягом 2013–2023 років. Розрахунки засвідчують зростання питомої ваги доданої вартості створеної фізичними особами – підприємцями протягом 2017–2020 років.

У 2014–2015 роках значення питомої ваги доданої вартості створеної фізичними особами – підприємцями коливалось у межах 4,6–4,8 %. Протягом останніх двох років цей показник має безпрецедентно низьке значення – біля 1 %.

Таблиця 5. Додана вартість за витратами виробництва суб'єктів господарювання України

Роки	Додана вартість за витратами виробництва суб'єктів господарювання					
	з урахуванням банків			з урахуванням банків		
	усього, млн. грн	з них фізичні особи- підприємці, млн. грн	у % до загального показника	усього, млн. грн	з них фізичні особи- підприємці, млн. грн	у % до загального показника
	Усього					
2013	1109207,3	61266,3	5,5	1038411,3	61266,3	5,9
2014	1376872,8	59505,4	4,3	1293595,5	59505,4	4,6
2015	1513071,9	67021,8	4,4	1396286,3	67021,7	4,8
2016	1916591,5	102918,6	5,4	1805589,1	102918,6	5,7
2017	2356757,2	157792,6	6,7	2257297,5	157792,6	7,0
2018	2640886,4	200076,0	7,6	2510656,6	200076,0	8,0
2019	3121256,5	229340,4	7,3	2973636,2	229340,4	7,7
2020	3294768,5	257624,4	7,8	3140864,4	257624,4	8,2
2021	4594232,3	342304,0	7,5	4431364,6	342304,0	7,7
2022	3947735,8	35103,4	0,9	3673571,3	35103,4	1,0
2023	4838907,1	44246,1	0,9	4467145,2	44246,1	1,0

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України [3]

В табл. 6 зведені ключові показники діяльності суб'єктів господарювання України протягом 2012–2023 років. Протягом усього аналізованого періоду найвище значення обсягу реалізованої продукції досягнуто в 2021 році – 15240,1 млрд. грн., в тому числі фізичними особами-підприємцями 1373,0 млрд. грн, що становило 9,0 % від загального обсягу реалізації – найвищий рівень протягом усього аналізованого періоду.

Таблиця 6. Ключові показники діяльності суб'єктів господарювання України

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Кількість суб'єктів господарюв., тис. одиниць	1600,1	1722,1	1932,2	1974,4	1865,6	1805,1	1839,7	1941,7	1973,6	1956,3	1732,5	1913,2
Підприємства, тис. одиниць	364,9	393,3	341,0	343,6	306,5	338,3	356,0	380,7	373,9	370,9	261,9	307,9
у % до загальної кільк. суб'єктів	22,8	22,8	17,6	17,4	16,4	18,7	19,3	19,6	18,9	19,0	15,1	16,1
Фіз. особи-підприємці, тис. одиниць	1235,2	1328,7	1591,2	1630,9	1559,2	1466,8	1483,7	1561,0	1599,8	1585,4	1470,6	1605,3
у % до загальної кільк. суб'єктів	77,2	77,2	82,4	82,6	83,6	81,3	80,7	80,4	81,1	81,0	84,9	83,9
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	9957,6	9729,1	8796,7	8331,9	8244,0	8271,3	8661,4	9145,5	9057,0	9056,1	7606,0	7514,3
Підприємства усього, тис. осіб	7679,7	7406,5	6298,5	6041,6	5936,8	5943,2	6088,4	6535,2	6491,3	6511,6	5486,1	5144,8
у % до заг. кількості зайн. працівників	77,1	76,1	71,6	72,5	72,0	71,8	70,3	71,5	71,7	71,9	72,1	68,5
Фіз. особи-підпр., тис. осіб	2277,9	2322,6	2498,2	2290,3	2307,2	2328,1	2573,0	2610,3	2565,8	2544,5	2119,9	2369,5

Продовження таблиці 6

у % до заг. кількості зайн. працівн.	22,9	23,9	28,4	27,5	28,0	28,2	29,7	28,5	28,3	28,1	27,9	31,5
Кількість найманих працівників, тис. осіб	8620,3	8279,4	7100,0	6589,5	6597,6	6706,2	7088,8	7418,8	7379,5	7368,7	6088,1	5827,1
Підприємства, тис. осіб	7577,6	7285,6	6193,0	5930,0	5849,6	5844,9	5999,5	6369,6	6413,5	6409,7	5438,7	5062,9
у % до заг. кільк. найманих працівн.	87,9	88,0	87,2	90,0	88,7	87,1	84,6	85,9	86,9	87,0	89,3	86,9
Фіз. особи-підпр., тис. осіб	1042,7	993,8	907,0	659,5	748,0	861,3	1089,3	1049,2	966,0	959,1	649,4	764,1
у % до заг. кільк. найманих працівн.	12,1	12	12,8	10,0	11,3	12,9	15,4	14,1	13,1	13,0	10,7	13,1
Обсяг реаліз. продукції (тов., послуг), млрд.грн.	4459,88	4334,4	4459,7	5716,4	6877,1	8467,0	10148,8	10725,4	11285,6	15240,1	11485,9	14052,8
Підприємства, млрд.грн.	4203,2	4050,2	4170,7	5319,0	6387,9	7862,7	9388,1	9841,1	10273,2	13867,1	11399,0	13934,2
у % до заг. обсягу реалізації	94,2	93,4	93,5	93,0	92,9	92,9	92,5	91,8	91,1	91,0	99,3	99,2
Фіз. особи-підприємці, млрд.грн.	256,7	284,2	289,0	397,5	489,2	604,3	760,8	884,4	1012,4	1373,0	868,6	118,5
у % до заг. обсягу реалізації	5,8	6,6	6,5	7,0	7,1	7,1	7,5	8,2	8,9	9,0	0,7	0,8

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України [3]

Найбільше занепокоєння викликає практичне знищення здатності до відновлення – знищення запасу міцності фізичних осіб – підприємців. Обсяг реалізації продукції, товарів, робіт і послуг фізичними особами – підприємцями скоротився майже в 9 разів – з 1373,0 млрд. грн до 118,5 млрд. грн. Обсяг реалізації продукції, товарів, робіт і послуг підприємствами практично за 2 роки не змінився зі 13867,1 млрд. грн до 13934,2 млрд. грн.

Однак, враховуючи, що за оцінками експертів реальна інфляція в Україні становить 30 %, причиною якої є непродуктивний капітал та девальвація гривні на тлі значних витрат та слабкого притоку валюти від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, мова йде про падіння фізичних обсягів виробництва.

Слід зазначити, що саме середній і малий бізнес формує можливість створення платоспроможного попиту на споживчих ринках через формування та виплату заробітної плати найнятим працівникам, та отримання доходів самозайнятим фізичним особам-підприємцям в тих регіонах, де створено і працює бізнес.

Як засвідчили результати аналізу, найбільш привабливими для організації дрібного, малого та середнього бізнесу в Україні є здійснення оптової та роздрібною торгівлі, а також ремонті продаж автотранспорту і мотоциклів, в якій на кінець періоду з зайнятих 2369,5 тис. осіб працює 1038,1 тис. осіб, в тому числі – найманих працівників 404,2 тис. осіб. Важливо також зазначити, що характерною рисою такого бізнесу є його близьке розміщення до свого та потенційного споживача, а з початком повномасштабного вторгнення ще важливішим вирішальним фактором є ступінь безпечності здійснення такого бізнесу та безпечності споживача послуг цього бізнесу.

Висновки. Отже, фізичні особи-підприємці створюють робочі місця для себе, членів своєї родини, а також для найманих працівників, сформували в Україні протягом останнього десятиліття найвищий ступінь резильєнтності трудового потенціалу. Керівництву нашої країни слід звернути увагу на цю особливість, підтримувати та стимулювати розвиток «малого»

підприємництва і створення робочих місць з достойним рівнем оплати праці, що впливатиме на підвищення платоспроможного попиту населення, що в свою чергу стимулюватиме розвиток економіки країни.

Найвищу ступінь резильєнтності всьому світу продемонстрував український народ у боротьбі за незалежність нашої країни. Коли закінчиться війна, а вона обов'язково завершиться нашою перемогою, повоєнне відновлення України визначить нові рівні резильєнтності – здатності до відновлення, формування конкурентоспроможності економіки, яка буде здатною забезпечити сталий економічний розвиток. Ці питання ми намагаємося вирішувати вже сьогодні.

Прикладом цього є обговорення, які відбулися в травні 2024 року в Києві на форумі «Стойкість через інновації», які були присвячені інноваціям, що здатні формувати довгострокову стійкість через застосування сучасних технологій та розробку і впровадження у різних галузях. В обговореннях також підкреслена важливість співпраці між урядом, приватним сектором, міжнародними партнерами та громадянським суспільством, метою якої є імплементації адаптивних стратегій, які сприяють стійкості та відновленню, адекватних нинішній ситуації [5].

В сьогоdnішніх умовах ведення бізнесу питання забезпечення джерелами фінансування діяльності суб'єктів господарювання, їх диверсифікації, створення сприятливих умов для залучення необхідних ресурсів, як основи досягнення та зміцнення їх резильєнтності, досягнення рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках високих технологій – визначає стан захищеності національних інтересів, відновлення та економічного зростання.

Можливістю виходу підприємств України з рецесії, крім інших заходів, є визначення пріоритетних запитів щодо формування платоспроможного попиту споживачів на конкурентоспроможну продукцію та послуги, заснованих на активній імплементації технологічних інновацій та процесів діджиталізації. Їх ефективність засвідчують сучасні воєнні розробки, а можливість трансферу цих технологій визначає потенційні можливості залучення інвестиційного капіталу, для чого є необхідною та обов'язковою умова формування та підтримання сприятливого інвестиційного клімату.

Вірю, що Україна як Фенікс повстане з попелу, відновить свою неймовірну красу і неповторність, сто крат відновить свою потужність.

Список використаної літератури

1. Жила Ганна. Вплив війни в Україні на економічний розвиток, наслідки для світової торгівлі. URL: [https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41211/2/GEJ_2023v81n2_Zhyly_G-The impact of the war in 164-170.pdf](https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41211/2/GEJ_2023v81n2_Zhyly_G-The%20impact%20of%20the%20war%20in%20164-170.pdf) (дата звернення 01.11.2024).
2. Ткаченко І. П. Резильєнтність виробничого та інноваційного потенціалу країни в умовах повномасштабної війни. Трансформація практики управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем : колективна монографія / під заг. ред. Храпкіної В. В., Пічик К. В.; Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2024. С. 403-414. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/05b64238-faf8-410f-a7c6-c8ccf463e1fc> (дата звернення 01.11.2024).
3. Статистична інформація. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.11.2024).
4. Ткаченко І.П., Гавриш Г.О., Фрунза С.А. Фінансова діагностика підприємств України: екстраполяція в бізнес-аналізі. *Бізнес-навігатор*. 2024. Випуск 2 (75). С. 418-424. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2024/75_2024/75.pdf (дата звернення 01.11.2024).
5. Стойкість через інновації: Impact Force Forum 2024. URL: <https://marieclaire.ua/uk/obshhestvo/stijkist-cherez-innovatsiyi-u-kiyevi-vidbuvsya-impact-force-forum-2024> (дата звернення 02.11.2024).

References

- [1] Vplyv viyny v Ukraini na ekonomichnyy rozvytok, naslidky dlya svitovoyi torhivli. Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41211/2/GEJ_2023v81n2_Zhyla_G-The_impact_of_the_war_in_164-170.pdf (accessed 01 November 2024)
- [2] Tkachenko I. P. (2024) Rezylyentnist' vyrobnychoho ta innovatsiynoho potentsialu krayiny v umovakh povnomasshtabnoyi viyny [Resilience of the country's production and innovation potential in the face of a full-scale war]. Transformatsiya praktyky upravlinnya innovatsiynym rozvytkom sotsial'no-ekonomichnykh system : kolektyvna monohrafiya / pid zah. red. Khrapkinoyi V. V., Pichyk K. V. ; Natsional'nyy universytet "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya". Kyiv: Vydavnychyy dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya", pp. 403-414. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/05b64238-faf8-410f-a7c6-c8ccf463e1fc> (accessed 01 November 2024)
- [3] Statystychna informatsiya. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.(accessed 01 November 2024)
- [4] Tkachenko I.P., Havrysh H.O., Frunza S.A. (2024) Finansova diahnostyka pidpryyemstv Ukrainy: ekstrapolyatsiya v biznes-analizi. *Biznes-navihator*, vol. 2 (75), pp. 418-424. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2024/75_2024/75.pdf (accessed 01 November 2024)
- [5] Stiykist' cherez innovatsiyi: Impact Force Forum 2024. URL: <https://marieclaire.ua/uk/obshhestvo/stijkist-cherez-innovatsiyi-u-kiyevi-vidbuvsya-impact-force-forum-2024> (accessed 02 November 2024)

Надійшла до редколегії 07.11.2024